

Η αλιευτική πολιτιστική παράδοση του ΒΑ Αιγαίου

Δρ Μάνος Κουτράκης, Διευθυντής Ερευνών
Δρ Αργύριος Σαπουνίδης, Ερευνητής Βαθμίδας Δ'
Δρ Χρυσούλα Γκουμπίλη, Ερευνητρια Βαθμίδας Δ'
Δρ Δήμητρα Μυλωνά, Επιστημονική Συνεργάτης
Ινστιτούτο Αλιευτικής Έρευνας -ΙΝΑΛΕ
Δρ Άρης Τσαντηρόπουλος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η θάλασσα και τα πλούτη της είχαν ήδη από την αρχαιότητα καθοριστική παρουσία στον ελληνικό πολιτισμό. Σε ορισμένες περιοχές αναπτύχθηκαν μέσα στους αιώνες πλούσιες αλιευτικές παραδόσεις που καθόρισαν σε μεγάλο βαθμό την ταυτότητα και τον τρόπο ζωής των παράκτιων κοινοτήτων, αλλά και στήριξαν τις οικονομίες τους μέσω της αλιείας και της επεξεργασίας των αλιευμάτων. Οι κοινότητες αυτές έχουν δημιουργήσει διαχρονικά μια διακριτή και πολύπλευρη αλιευτική παράδοση με υλικές και άυλες διαστάσεις. Οι ραγδαίες περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές των τελευταίων δεκαετιών, επέφεραν ρήξεις στη φυσιογνωμία των παράκτιων αλιευτικών κοινοτήτων της χώρας και απειλούν τις μακροχρόνιες αυτές παραδόσεις. Πολλές παράκτιες κοινότητες της Ευρώπης, που υπήρξαν στενά δεμένες με τη θάλασσα, αντιμετωπίζουν παρόμοιες προκλήσεις.

Το ευρωπαϊκό ερευνητικό πρόγραμμα PERICLES εστιάζει στην καταγραφή και σε προτάσεις για τη διάσωση της πολιτιστικής κληρονομιάς των ακτών και των θαλασσών της Ευρώπης. Συμμετέχουν 10 Ερευνητικά Ιδρύματα και Πανεπιστήμια από 7 χώρες. Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από το ευρωπαϊκό χρηματοδοτικό πακέτο HORIZON 2020 και το ελληνικό του σκέλος εκτελείται από το Ινστιτούτο Αλιευτικής Έρευνας, σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Κρήτης (Τμήμα Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών).

Η αλιευτική πολιτιστική κληρονομιά του ΒΑ Αιγαίου ως στοιχείο της παράκτιας πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης

Το PERICLES στηρίζεται σε μια παραδοχή: η Πολιτιστική Κληρονομιά (ΠΚ) παρέχει στις κοινωνίες την αίσθηση του τόπου, της συνοχής και του «ανήκειν». Με ρίζες σε συγκεκριμένα χερσαία και θαλασσινά τοπία, κτήρια, αφηγήσεις, μνήμες, παραδόσεις, γλώσσα και πολιτισμικές πρακτικές, η ΠΚ αποτελεί θεμελιώδες συστατικό κάθε κοινωνίας. Συνδέει τους ανθρώπους μεταξύ τους, αλλά και με το παρελθόν, ενώ τους καθοδηγεί στο μέλλον. Η απώλεια της ΠΚ μπορεί να αποδυναμώσει τους κοινωνικούς δεσμούς με τον τόπο και μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας με αποτέλεσμα την ενίσχυση

των συγκρούσεων και της αίσθησης ανομίας καθώς και τη μείωση της συνεργασίας και της αίσθησης ταυτότητας (<https://whc.unesco.org/en/conventioncontext/>)

Αρχαιολογικά οστά ψαριών: μάρτυρες της αλιείας στην αρχαιότητα

Το πρόγραμμα PERICLES εστιάζει στην αλιευτική πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής του ΒΑ Αιγαίου. Στοχεύει στην ανάδειξη της αξίας της αλιευτικής πολιτιστικής κληρονομιάς και εξετάζει τους κινδύνους που αυτή αντιμετωπίζει και τα οφέλη που μπορεί να προκύψουν από τη δημιουργία ενός πλαισίου για την κατανόηση και διατήρησή της ώστε να εξασφαλιστεί για τις μελλοντικές γενιές. Η αλιευτική κληρονομιά δεν νοείται ως κάτι στατικό αλλά ως συνεχώς προσαρμοζόμενη στις νέες συνθήκες και ευκαιρίες. Μπορεί να παρέχει ένα εφαλτήριο για αειφόρα εκμετάλλευση που να περιλαμβάνει την ανάπτυξη των τοπικών οικονομιών, του τουρισμού και του δημιουργικού τομέα (τέχνη, media κ.ά.) για να παράγουν για τις τοπικές κοινωνίες κοινωνικά και οικονομικά οφέλη και ευκαιρίες «γαλάζιας ανάπτυξης».

Καταγραφή και προβολή της αλιευτικής πολιτιστικής κληρονομιάς του ΒΑ Αιγαίου

Ο στόχος της ελληνικής συμμετοχής στο πρόγραμμα είναι η καταγραφή της αλιευτικής πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής του ΒΑ Αιγαίου (από τον Στρυμόνα μέχρι τις εκβολές του Έβρου) αξιοποιώντας αρχαιολογικές, ιστορικές, εθνολογικές και βιολογικές ερευνητικές μεθόδους και προσεγγίσεις. Η παραδοσιακή αλιευτική τεχνολογία, οι μέθοδοι αλιείας και οι γνώσεις των ψαράδων της περιοχής που ασκούσαν μέχρι πριν μερικές δεκαετίες έχουν τις ρίζες τους στην αρχαιότητα και παρά τις πολλές και επαναλαμβανόμενες ιστορικές, κοινωνικές και άλλες αλλαγές μέσα στους αιώνες, πολλές όψεις της παρουσιάζονται αξιοσημείωτα μακρόβιες. Φαινόμενα της σύγχρονης εποχής, όπως η παγκοσμιοποίηση, οι τεχνολογικές εξε-

λίξεις, η κεντρική ρύθμιση των αλιευτικών πρακτικών, η υπερ-αλίευση αλλά και τοπικά κοινωνικά φαινόμενα, όπως οι δημογραφικές αλλαγές και η αναδιάρθρωση των τοπικών οικονομιών, οδηγούν τις μακροχρόνιες αλιευτικές παραδόσεις σε εξαφάνιση. Αρχαιολογικά οστά ψαριών, γραπτές πηγές της αρχαιότητας και των Βυζαντινών χρόνων, νεότερες αρχαιακές πηγές, καθώς και σύγχρονες μαρτυρίες με τη μορφή φωτογραφιών, διηγήσεων, τραγουδιών κ.ά., συνδυάζονται για να τεκμηριώσουν τον υλικό και άυλο πολιτισμό των παράκτιων αλιευτικών κοινοτήτων της περιοχής έρευνας του PERICLES και να τον κάνουν γνωστό στην παγκόσμια ερευνητική κοινότητα αλλά και στην τοπική κοινωνία, με σκοπό να αποτελέσει πόλο ανάπτυξης. Επιπλέον, η έρευνα που πραγματοποιείται στο πλαίσιο του PERICLES συνεισφέρει στη μελέτη της κοινωνικής διάστασης μιας σημαντικής παραγωγικής δραστηριότητας του Ελλαδικού χώρου, της αλιείας, που σε αντίθεση με τη γεωργία και την κτηνοτροφία, έχει ελάχιστα διερευνηθεί.

Μπάλωμα δικτύων

Το πρόγραμμα δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην εμπλοκή των τοπικών κοινωνιών (αλιείς, τοπική αυτοδιοίκηση, σχολεία, εστιατόρες, τουριστικούς φορείς, τομείς καλλιέργειας και μεταποίησης ψαριών, καλλιτεχνών, μαθητών κ.λπ.). Η αλιευτική ιστορία του τόπου, οι πολύτιμες γνώσεις και τεχνικές που αναπτύχθηκαν στο πέρασμα των αιώνων, οι μεταλλάξεις και προσαρμογές στις εκάστοτε νέες συνθήκες, και το δέσιμο με τον τόπο, με τη θάλασσα, και συνακόλουθα η ιδιαίτερη ταυτότητα που διαμορφώθηκε, θα τεθούν στο προσκήνιο.

Οι πρώτες δράσεις

Οι δράσεις του προγράμματος τον πρώτο χρόνο ήταν πολύπλευρες και αφορούσαν τόσο την καταγραφή της αλιευτικής πολιτιστικής κληρονομιάς όσο και την ενθάρρυνση της συμμετοχής των τοπικών κοινωνιών στην έρευνα και την ενημέρωση.

Ξεκίνησε η τεκμηρίωση του ιστορικού βάθους των αλιευτικών πρακτικών στην περιοχή μέσω αρχαιολογικής έρευνας και δρομολογήθηκε ανάλυση οστών ψαριών και οστρέων από αρχαιολογικούς χώρους, όπως τα Άβδηρα, το Κρουονέρι και την Άργιλο. Η μελέτη αυτών των καταλοίπων τεκμηριώνει το είδος και την ένταση της αλιείας στην περιοχή σε συγκεκριμένες εποχές και φωτίζει όψεις των διαθέσιμων αλιευτικών πόρων, της αλιευτικής τεχνολογίας και της ιχθυοφαγίας στην περιοχή. Στο πλαίσιο του PERICLES θα διενεργηθούν επίσης γενετικές αναλύσεις των καταλοίπων αυτών με σκοπό τη διεύρυνση των γνώσεων μας για την εξέλιξη των πληθυσμών ψαριών και την καλύτερη διαχείρισή τους. Παράλληλα, η σύγχρονη αλιεία και οι αλιευτικές κοινότητες της περιοχής μπήκαν στο μικροσκόπιο της εθνολογικής έρευνας. Συνεντεύξεις με αλιείς, βιοτέχνες στον χώρο της μεταποίησης αλιευμάτων, παραγόντων του εμπορίου αλιευμάτων και ανθρώπων με βαθιά γνώση του θέματος, αποτελούν μερικά από τα ερευνητικά εργαλεία που εφαρμόστηκαν.

Το πρόγραμμα PERICLES συνεργάστηκε με τη Διεύθυνση Β΄ βαθμιας και Α΄ βαθμιας εκπαίδευσης του νομού Καβάλας στο πλαίσιο του μαθήματος της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Επιδιώκοντας τη συμμετοχική προσέγγιση των μαθητών έθεσε τους μαθητές στον ρόλο του ερευνητή της αλιευτικής πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου τους που έχει ταξιδέψει ως «κοινωνική» ή «συλλογική» μνήμη για πολλές γενιές. Με τον τρόπο αυτό οι μαθητές γνώρισαν σε βάθος αυτή την κληρονομιά τους. Μέσω δύο θεματικών σεμιναρίων οι εκπαιδευτικοί ενημερώθηκαν για τους στόχους του PERICLES και εκπαιδεύτηκαν στις τεχνικές της αλιευτικής εθνογραφίας ώστε να καθοδηγήσουν τους μαθητές που συμμετείχαν στο πρόγραμμα. Τα αποτελέσματα της εργασίας των ομάδων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης παρουσιάστηκαν σε εορταστική εκδήλωση και αναρτήθηκαν στον ιστότοπο του Ινστιτούτου Αλιευτικής Έρευνας (<https://pericles.inale.gr/>). Ο ιστότοπος αποτελεί έναν συνεχώς ανανεούμενο χώρο ενημέρωσης και εκπαίδευσης του κοινού σε θέματα αλιευτικών παραδόσεων στην περιοχή έρευνας και στην Ελλάδα γενικότερα. Βιβλία, άρθρα, ταινίες, παρουσιάσεις, παιχνίδια και διάφορα εκπαιδευτικά υλικά είναι ελεύθερα διαθέσιμα για το κοινό.

Μαθητές του 6ου Γυμνασίου Καβάλας παρουσίασαν την έρευνά τους για την αλιεία στην πόλη της Καβάλας

Οι δράσεις καταγραφής της αλιευτικής πολιτιστικής κληρονομιάς του ΒΑ Αιγαίου θα συνεχιστούν παράλληλα με δράσεις από κοινού με τοπικούς κοινωνικούς φορείς.

Ευχαριστίες: Ευχαριστούμε όλους όσους βοήθησαν στη συλλογή πληροφοριών για το έργο, είτε μέσω συνεντεύξεων είτε μέσω των σχολικών προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.

Συμμετέχουν: Δανία: Aalborg Universitet, Ολλανδία: Wageningen University, Γαλλία: Universitet de Bretagne Occidentale και Syndicat Mixte de Gestion du Parc Naturel Regional du Golfe du Morbihan, Ηνωμένο Βασίλειο: University of Highlands and Islands, University of York και The Scottish Association for Marine Science, Ιρλανδία: The Queen's University of Belfast, Πορτογαλία: Universidade de Aveiro, Φινλανδία: Muinsukaitseamet, Ελλάδα: ΕΛΓΟ - ΔΗΜΗΤΡΑ-Ινστιτούτο Αλιευτικής Έρευνας (ΙΝΑΛΕ).

PERICLES – Διατηρώντας την πολιτιστική κληρονομιά των Ευρωπαϊκών παράκτιων περιοχών (PrEseRvIng and sustainably governing Cultural heritage and Landscapes in European coastal and maritime regions)

Πληροφορίες:

Ινστιτούτο Αλιευτικής Έρευνας-ΙΝΑΛΕ, 640 07 Νέα Πέραμος, Καβάλα, τηλ.: 25940 22691-3, e-mail: manosk@inale.gr, www.inale.gr